

महात्मा फुले यांचे अर्थशास्त्रातील योगदान [Contribution of Economics in Mahatma Phule]

प्रा.डॉ.गवारे एन.बी.

अर्थशास्त्र विभाग, जयभवानी शिक्षण प्रसारक मंडळाचे
कला व विज्ञान महाविद्यालय पाटोदा.

प्रस्तावना :

जगामधील कोणत्याही देशातील अर्थव्यवस्थेला आर्थिक विचारांची गरज असते. कारण कोणत्याही देशाचा आर्थिक विकास करण्यासाठी हजारो वर्षांपासून मानव हा कोणत्या ना कोणत्या कारणाने सतत धडपडत असतो. आज आपण अर्थशास्त्र या विषयाच्या अंतर्गत ज्या अनेक घटकांचा अभ्यास करतो. त्यांचा विकास बहुतांश पाश्चिमात्य देशांमध्ये झाला. भारतातही हजारो वर्षांपासून अर्थशास्त्रीय विचार मांडले जात आहेत. अगदी प्राचीन काळापासून ते आधुनिक काळापर्यंत भारतात अर्थशास्त्रीय विचार मांडल्याचे दिसून आले.

महात्मा ज्योतीबा फुले हे कर्ते सुधारक होते. अनेक अर्थानी ते क्रांतीकारी होते. कारण तत्कातीन समाजातील आर्थिक विषमता, शोषण, पुरोहित वर्गाचे वर्चस्व, अस्पृश्यता, जातीभेद, विधवा विवाह बंदी, कार्मकांड इत्यादी अनेक प्रश्नांचा विचार करणारे ते एक आर्थिक विचारवंत होते.

संशोधन पध्दती :

प्रस्तुत संशोधनामध्ये द्वितीय स्त्रोताचा वापर करण्यात आला आहे. त्यामध्ये विविध पुस्तके, मासिके, संदर्भग्रंथ यांचा समावेश आहे.

संशोधनाचे उद्दिष्टे :

प्रस्तुत संशोधन करतांना खालील उद्देशां समोर ठेवले आहेत.

1. महात्मा फुले यांचे आर्थिक विचार अभ्यासणे.
2. महात्मा फुले यांचे कृषी विषयक विचार अभ्यासणे.
3. महात्मा फुले यांच्या आर्थिक विचाराची सत्यता तपासणे.

महात्मा फुले यांचे कृषी विषयक विचार :

राष्ट्राच्या जीवनात शेतीला महत्त्वाचे स्थान आहे. भारतासारख्या शेतीप्रधान राष्ट्रात तर ते अधिकच महत्त्वाचे आहे. ज्या देशातील लोकांचा प्रमुख व्यवसाय शेती असतो. त्या राष्ट्राचा विकास हा शेती विकासावर अवलंबून असतो. भारतीय शेतकऱ्यांचे प्रश्न आजही सुटलेले नाहीत. आजही निसर्गाच्या कृपेवर जगतो. कर्जबाजारी आणि दारिद्र्यात कसेतरी जीवन जगत असतो.

महात्मा फुले यांच्या मते कोणत्याही देशाचे तीन आधारस्तंभ असतात. ते म्हणजे शेतकरी, सैनिक आणि प्रशासकीय वर्ग यांचा समावेश होतो.

शेतकऱ्यांच्या दारिद्र्याची कारणे :

1. जमिनीचे तुकडीकरण व विभाजन
2. शेतक-यांचे विविध मार्गाने शोषण
3. करामध्ये अतिरिक्त वाढ
4. शिक्षणाचा अभाव
5. शेती उपयोगी जनावरांची हत्या
6. ब्रिटीश प्रशासनाचा अवाढव्य खर्च
7. जागतीक मंदी
8. आयात वस्तू
9. उत्पादन खर्च जास्त

शेती व शेतक-यांची स्थिती सुधारण्यासाठी उपाययोजना :

महात्मा फुले यांनी शेतक-यांची स्थिती सुधारण्यासाठी शिक्षणाला महत्त्वाचे स्थान दिले. त्यासाठी पुढील उपाय सुचविले आहेत.

1. इंग्रजी शाळा बंद कराव्यात.
2. कनिष्ठ वर्गातील शिक्षकांचीच निवड करावी.
3. शेतक-यांच्या मुलांना मोफत व सक्तीचे शिक्षण द्यावे व वस्तीगृहांची सोय करावी.
4. गरिब वर्गातील मुलांना मोफत साहित्य द्यावे.
5. शिक्षकांना प्रशिक्षण द्यावे.

शेती सुधारणेसाठी उपाययोजना :

शेतीची उत्पादकता कमी आहे. म्हणून उत्पादकता वाढण्यासाठी त्यांनी खालील उपाय योजना सूचविल्या आहेत.

1. शेतीसाठी पाणी पुरवठा व्हावा.
2. शेतक-यांच्या मुलांना शेती विषयक शिक्षण देणे.
3. शेतीसाठी सरकारने प्रोत्साहन द्यावे.
4. पाण्याचे योग्य वाटप करावे.
5. गाळ व खते मोफत द्यावीत.
6. कृषीवर आधारित उद्योगांची निर्मिती करावी.

महात्मा फुले यांचे कृषीविषयक विचार हे सर्व समाजाला उपयोगी आहे. सामाजिक समता, आर्थिक सुलभता, निकोप एकता यांचा विचार आहे. शेतक-यांचा विकास झाल्याशिवाय शेतीचा विकास होणार नाही असे फुले म्हणतात.

कामगारासंबंधी विचार :

देशातील अधिकारी व ठेकेदार हे कामगारांचे शोषण करतात. त्यांनी गिरणी कामगारांची परिस्थिती जवळून पाहिली व त्यांच्या उन्नतीसाठी प्रयत्न करण्याचे ठरविले. त्यानुसार कारखान्यात कामगार प्रतिनिधी असावा, दारुची दुकाने बंद करावी. आठ वर्षांच्या खालील मुलांना कामावर ठेवू नये, स्त्रीयांना कामा मध्ये सवलत हवी इत्यादी मागण्या मान्य केल्या.

श्रमप्रतिष्ठे संबंधीचे विचार:

महात्मा फुले यांना श्रमाला समाजात प्रतिष्ठा मिळावी असे वाटे, श्रमाचा शिक्षणाशी संबंध जोडून श्रमाला महत्त्व देणार व त्या आधारे सामाजिक प्रतिष्ठेचा निकष बदलून शुद्ध, अतिशुद्ध व भूमिहिन यांच्या जीवनाला सामाजिक प्रतिष्ठा प्राप्त करून देणारे महात्मा फुले भारतातील थोर नेते होते.

निष्कर्ष :

महात्मा फुले यांचे आर्थिक विचार यांच्या अभ्यास केल्यावर असे लक्षात येते की, त्यांनी शेतक-यांच्या अभ्युदयासाठी सूचविलेल्या योजना, शेतीची उत्पादकता वाढविण्यासाठी सूचविलेले उपाय आजही उपयुक्त आहेत. आपल्या सरकारच्या योजना पाहिल्यास त्या फुले यांच्या विचारांनी सुसंगत वाटतात असे वाटते, समाजातील वर्णव्यवस्था, श्रेष्ठ व कनिष्ठ भेद नाहीसा करण्यासाठी शेतक-यांचे अज्ञान दूर करण्यासाठी शिक्षणाचे महत्त्व फुले यांनी जे सांगितले ते आजही उपयुक्त आहे. महात्मा फुले यांनी शेती, शेतकरी, कामगार, शिक्षण इत्यादी बाबत मांडलेल्या विचारावरून त्यांची दूरदृष्टी दिसून येते.

संदर्भ सूची:

1. डॉ.एस.एम.खंदारे, जागतिक आर्थिक विचारांचा इतिहास, कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद, जानेवारी 2011.
2. प्रा.रायखेलकर ए.आर.,आर्थिक विचारांचा इतिहास, विद्याबुक्स पब्लिशर्स,औरंगाबाद, जून 2005.
3. अर्थसंवाद जुलै-सप्टेंबर 2018.